

MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉSÜNK NÉGY ÉVTIZEDE

Az UTÓBBI ÉVEK szellemi mozgalmának kétségtelenül eredménye az, hogy a figyelem ráterelődött társadalmunk legelhagyottabb, legmostohább sorsban élő rétegére: a mezei munkásságra. A tudomány, a publicisztika és az irodalom mintha összebeszéltek volna, vállvetett munkával tárják fel ennek az elfelejtett, értékes nagy tömegnek a helyzetét, semmiféle befolyásnak nem engedve mutatnak rá a hibákra, de arra a veszedelemre is, amely erről az oldalról fenyegeti a nemzetet, sőt az államot, ha a gyors és gyökeres megoldás útját nem tudjuk megtalálni. Bizony a „felfedezés“, amely különben nem új, bár egyes részletei a múltban kevésbé voltak ennyire ijesztőek, sok ellentmondást vált ki, mert illúziókat rombol szét és a lelkiismeret nyugalmát zavarja.

A felfedezés és a cselekvésre indítás kétségtelenül az első fázisa minden újításnak. Ezt azonban nyomon kell követni az oknyomozó munkának és a feladatok kitűzésének, még pedig most már szakszerűen és a realitások figyelembevételével. Maga az a tény, hogy ebben az országban az agrárlakosság kétharmada proletársorban vagy ahhoz nagyon közel eső szociális szinten él, önmagában csak a baj méretét vetíti elé, de nem ad közelebbi felvilágosítást arra, hogy ez milyen tényezők összehatásának végső eredményeképpen állt elő. A földreform és a szociálpolitika hiányos volta sem magyarázza meg, miért nem terem ez a föld annyit, amennyit teremhetne, miért akadt meg agrárfejlődésünk, mint majd látjuk, a kilencvenes évek óta. Mezőgazdaságunk egészségtelen struktúrájában ne csak társadalmi és politikai okokat keressünk, mert itt a gazdasági tényezőnek is nagy szerepe van. Az összefüggés és az okozati kapcsolat ugyan fennáll, de mindent nem magyaráz meg. Innen van az, hogy a bajok láttán egyenes arányban nő a tanácstalanság és olyan ötletek vetődnek fel, amelyek megvalósítása rosszabb lenne a mai állapotnál. Egyrésztől váltig azt hangoztatják, hogy a földreform céltalan és káros gazdasági és szociális szempontból egyaránt, de ha nem így volna, akkor sem oldaná meg a földkérdést, mert sokkal több az igénylő, mint amennyi terület rendelkezésre áll. Az ellenkező oldalról pedig sokan mindent egy radikális földreformra tesznek fel. Nem kétséges, hogy egyik szélsőségnak sincs igaza. A magyar agrárkérdést sem az új földreform merev elutasításával, sem egyetlen panaceává proklamálásával nem lehet elintézni. Akik csak erre a két szélső pólusra függesztik tekintetüket, természetesen nem láthatják

a közbeneső lehetőségeket, ezért jutnak olyan kétségbeesett gondolatra, amilyen például az újabb kivándorlás megindítása.

Nekünk egy lépéssel tovább kell mennünk. A következőkben rá fogunk mutatni általános agrárviszonyaink elmaradottságára és annak okaira, mert meggyőződésünk szerint a mezőgazdasági népességünket emésztő szociális bajok szorosan összefüggenek agrártermelésünk hiányosságaival. Ezen a téren legalább olyan mulasztást követtünk el, mint a földkérdés folyamatos megvalósításának halogatásával. A kettő között különben lehetetlen lesz fel nem ismerni a kapcsolatot. Az alább ismertetett számok és összehasonlító adatok mezőgazdaságunknak csak a főbb ágazataira vonatkoznak, mert egy-két cikk keretében nem térhetnénk ki minden részletre.

A KÖZTUDATBAN ÚGY ÉL, hogy mezőgazdasági termelésünk az elmúlt évtizedek során nagy lépésekkel haladt előre. A gazdálkodás technikája tökéletesedett, a helyes talajművelés a kisebb gazdaságokban is tért hódított, a gépek alkalmazása elterjedtebbé vált, a minőségileg jobb és mennyiségileg nagyobb tömegű termést adó nemesített vetőmagvak használata örvendatosan fejlődik, stb. Ebből az következne, hogy a terméshozam is lényegesen emelkedett. A valóság azonban ennek az egyébként logikus következtetésnek ellentmond. Erről meggyőződhetünk, ha legfőbb szántóföldi kultúrnövényeink hozamának tíz éves átlagait (ilyen periódusokban ugyanis — tapasztalás szerint — az időjárás okozta jó és rossz termésesztendők kiegyenlítik egymást) összehasonlítjuk.

Termésátlagok hektáronként métermázsában

	1891—1900	1901—1910	1921—1930	1931—1937
Búza	12·14	12·00	12·94	13·11
Rozs	10·73	11·26	11·03	11·00
Árpa	12·15	12·05	12·38	13·00
Zab	10·74	10·94	11·73	11·70
Tengeri	14·90	14·74	15·01	18·00
Burgonya	71·20	78·70	65·14	67·50

Ezeknek az átlagoknak az összehasonlításánál mindenesetre figyelembe kell venni, hogy a háború előtti adatok Nagy-Magyarországra (Horvátország nélkül), a háború utániak pedig természetszerűleg a csonkaországra vonatkoznak. A trianoni szerződésben ugyanis elvesztettük a fő burgonyatermő Felvidéket, viszont az ország megmaradt részei: az Alföld és a Dunántúl kifejezetten gabonatermő vidékek voltak és ma is azok. Ezt a körülményt a termésátlagok megítélésénél is számításba kell venni.

A fenti adatok azt bizonyítják, hogy a háborút megelőző két évtizedben úgyszólván semmi fejlődés nem történt. Egyedül a burgonya termésátlaga emelkedett 10%-kal, a többinél viszont oly csekély az eltérés, hogy figyelemre sem érdemes. A háború és a forradalmak évtizedét, amely teljesen abnormális viszonyok között telt el, itt számításán kívül hagyva, a következő 10 esztendő csonkamagyarországi adatai némi változást mutatnak a korábbi időszakhoz képest. A burgonya termésátlaga 17%-kal csökkent, minden valószínűség szerint

a Felvidék elvesztése miatt. Búzánál viszont 8% az emelkedés, ami feltűnően kevés ahhoz képest, hogy fő termővidéke, az Alföld és a Dunántúl megmaradt, sőt úgyszólván ez a két országrész teszi ma a csonkaországot. Hasonló javulást mutat a zab termésátlaga, míg a többi kalászos és a tengeri termésátlag-szintje mitsem változott. Meglepő, hogy az 1931—37. év termelése is — az egyetlen tengeri kivételével, amelynek termésátlaga 20%-kal emelkedett — éppen úgy a stagnáció képét tárja elénk, mint a megelőző évtizedek. Pedig a háború után a mezőgazdaság érdekében jelentős intézkedések történtek. A nemesített vetőmagvak és a gépek használatát kormányakciók mozdították elő. Különösen a búza volt dédelgetett gyermeke agrárpolitikánknak, amely azt a felfogást vallotta, hogy az ország a búzával áll vagy bukik. Éppen azért feltűnő, hogy a búza terméshozama lényegében ugyanazon a szinten mozog, mint a korábbi évtizedekben.

Nem lesz érdektelen összehasonlítani négy évtized fejlődését, egymás mellé állítva a negyven év előtti hét esztendő és az elmúlt hét év termésátlagait.

Termésátlagok hektáronként métermázsában

	1891—1897	1931—1937	A különbség q-ban	40 év alatt %-ban
Búza	12·31	13·11	+0·80	6·4
Rozs	10·75	11·00	+0·25	2·3
Árpa	11·88	13·00	+1·12	9·4
Zab	10·40	11·70	+1·30	12·5
Tengeri	15·10	18·00	+2·90	19·2
Burgonya	66·00	67·50	+1·50	2·1

Ezekhez a számokhoz alig kell bővebb magyarázat. Figyelembe véve az ország termőterületét ért változást, azt mondhatjuk, hogy a búza és a többi kalászosok mennyiségi termelésének színvonala 40 év alatt nem fejlődött és a termésátlagok most is ugyanazon a szinten mozognak, mint a kilencvenes években. Ennek — mint majd később rátérünk — különösebb okainak kell lenni, mert hiszen ezalatt az idő alatt más államokban a termésátlagok igen lényeges emelkedést értek el. Például Németország és Franciaország hét éves termésátlagai — negyven éves időközben — a következő fejlődést mutatják:

	Németország			Franciaország		
	1889—1895	1929—1935	Emelkedés %-ban	1889—1895	1929—1935	Emelkedés %-ban
	q	q		q	q	
Búza	14·1	21·5	50·7	12·0	15·6	33·1
Rozs	10·8	17·2	60·0	11·2	11·2	—
Árpa	13·5	20·0	50·7	11·8	14·6	23·8
Zab	11·8	19·2	69·5	10·9	14·1	29·3
Burgonya	91·0	155·8	60·2	79·9	109·6	37·1
Tengeri	—	—	—	11·8	15·1	28·0

Németországban tehát negyven év alatt 50—70%-kal nőttek a termésátlagok, Franciaországban pedig 24—37%-kal. Hasonló eredményt tapasztalunk más országokban is. Nem szükséges négy évtizedre visszamenni, elég, ha a háborút megelőző öt év átlagait vesszük és hasonlítjuk össze.

A búza ötévi termésátlaga hektáronként métermázsában

	1909—1913	1929—1933	Különbség q-ban	20 év alatt %-ban
Olaszország	10·5	14·4	3·9	37·0
Finnország	11·2	17·3	6·1	55·2
Ausztria	13·7	15·8	2·1	15·4
Franciaország	13·1	15·5	2·4	18·2
Hollandia	23·5	28·7	5·2	22·2
Spanyolország	9·2	9·2	—	—
Lengyelország	12·4	11·8	—0·6	—5·0
Magyarország	12·6	13·4	0·8	6·5

Sajnos a középeurópai államok területi viszonyainak a világháború után bekövetkezett megváltozása lehetetlenné teszi a közvetlenül szomszédos országok termésátlag-különbségeinek kimutatását és összehasonlítását. Egyedül Ausztria mai területére nézve van meg a háborút megelőző öt év termésátlaga, amelynek alapján megállapítható, hogy nyugati szomszédunk is kereken 14%-kal javította a búza terméshozamát, míg a miénk majdnem teljes stagnációt mutat. Ezen a téren Spanyolországban hasonló még a helyzet, bár ott a termésátlagok sokkal alacsonyabbak. Lengyelországban pedig valamivel romlott a búza terméshozama. Ezzel szemben hatalmasan javultak a terméseredmények Finnországban és Olaszországban, bizonyágául annak, hogy ebben a két országban a háború óta követett mezőgazdaságfejlesztő politika fényes sikerrel járt.

Szántóföldi termelésünk mozdulatlansága, sőt viszonylagos elmaradottsága a menthető és a nehezen menthető tények egész sorára vezethető vissza. Erről később még bőven lesz szó. Most még csak annyit, hogy termésátlagunkkal Európa fejletlenebb agrárállamai közé szorultunk, amint ez az alábbi táblázatból is kitűnik.

Az 1930/34 évi búzatermésátlagok hektáronként q-ban.

Németalföld	29·7	Norvégia	16·8	Bulgária	11·5
Dánia	28·8	Ausztria	15·8	Jugoszlávia	10·5
Írország	27·2	Franciaország ...	15·5	Spanyolország ...	9·5
Belgium	25·7	Lettország	14·1	Portugália	9·2
Svédország	22·8	Olaszország	14·0	Románia	9·0
Nagy-Britannia	22·6	Magyarország ...	13·0	Törökország	8·3
Németország ...	21·6	Litvánia	12·1	Görögország.....	7·6
Svájc	21·4	Albánia	12·0	Oroszország	7·2
Finnország	17·3	Észtország	11·8		
Csehszlovákia ...	17·0	Lengyelország ...	11·7		

Magyarország tehát a 16-ik helyet foglalja el az európai búzatermelő országok között. 20—30 q termésátlaga 8 országnak van, 10—20 q-hoz 14 ország tartozik, ezek között a 8-ik Magyarország, míg 10 q-nál kisebb búzaátlaga ezidőszert 6 államnak van. A mi terméshozamunk felét sem éri el Hollandia és Írország búzatermésének. Pozíciánk 20 év alatt romlott, mert elénk került Olaszország és Lettország, és jóval elhagyott Franciaország és Ausztria, amelyekkel pedig a háborút megelőzőleg majdnem egy színvonalon állottunk.

MEZŐGAZDASÁGUNK STAGNÁCIÓJÁRA egyéb jelenségekből is következtethetünk. Ebből a szempontból érdemes megvizsgálni állapotállományunk alakulását. A szántóföldi termelés eredménye és az állapot

tartás között egyébként szoros korreláció áll fenn. Főbb kultúrnövényeink termésátlagainak négy évtizedes mozdulatlansága nagyrészen állatállományunk ki nem elégítő fejlődésének, sőt csökkenésének a következménye. Itt is módunkban áll negyven évre visszamenően összehasonlítást tenni, mert az 1895. évi mezőgazdasági összeírás alkalmával állatszámilálást is végeztek, amely most az 1935. évi mezőgazdasági statisztikai felvétel során megismétlődött. Közbeesőleg még 1911-ben is volt állatszámilálás, amelynek adatait szintén bevonjuk vizsgálódásunk körébe.

A Magyarbirodalom állatállománya

	1895-ben drb	1911-ben drb	Különbség	
			drb	%
Szarvasmarha	6,738.356	7,319.121	+580.765	8.6
Ló	2,308.457	2,351.481	+43.024	1.9
Sertés	7,330.343	7,580.446	+250.103	3.4
Juh	8,122.682	8,548.204	+425.522	5.2

Ebből látható, hogy a régi Magyarbirodalom állatlétszáma a háború előtti másfél évtized folyamán, ha nem is rohamos, de mindenesetre figyelemreméltó gyarapodást ért el. Emellett az állatállomány minősége is sokat javult. 1895-ben a szarvasmarhaállománynak 51.6%-a még a gyenge minőségű fehér marhához tartozott és csak 20.9%-a volt piros-tarka; ezzel szemben 1911-ben megfordult az arány és 57.7%-ra emelkedett a piros-tarka állomány, míg a fehér marha arányszáma 27.8%-ra csökkent. Figyelemreméltó az is, hogy a szarvasmarha-létszám gyarapodása teljes egészében a tehénállományt növelte, ennek arány száma 37.8%-ról 43.5%-ra emelkedett, ami azt bizonyítja, hogy ez idő alatt különösen a haszonállattartás fejlődött. Darányi Ignác mezőgazdaságfejlesztő politikájának ez kétségtelenül komoly eredménye volt. Igaz, hogy a jószágállomány gyarapodásának üteme lassabb volt, mint a lakosság szaporodása, amely másfél évtized alatt 14%-ra rúgott, míg a szarvasmarhalétszám csak 8.6%-kal növekedett, ezt a különbséget azonban a minőség nagymérvű javulása jórészt kiegyenlítette.

A világháború, az utána következő forradalmak és nem utolsósorban a román megszállás óriási pusztítást vittek véghez jószágállományunkban. A veszteséget a konjunktúra éveitől kezdve sem tudtuk pótolni, úgy, hogy a mezőgazdasági válságot a korábbi állapothoz képest lényegesen csökkent állatállománnyal éltük át. Néhány összehasonlító adat megvilágítja a különbséget.

Magyarország mai területén volt

	1911-ben drb	1935-ben drb	Különbség	
			drb	%
Szarvasmarha	2,149.756	1,919.741	-230.015	-10.7
Ló	896.498	885.895	-11.603	-1.3
Sertés	3,322.407	4,676.976	+1,354.569	+40.8
Juh	1,463.834	1,450.419	-13.415	-0.9

Amennyire öröndetes a sertésállomány jelentékeny gyarapodása, ami különben a legutóbbi néhány év eredménye, annyira lesújtó, hogy a szarvasmarha-létszám még mindig mélyen alatta van az 1911.

évi állománynak. Az összehasonlítás még szemléltetőbb, ha a jószág-állományt a területegységhez és a lélekszámhoz viszonyítjuk.

100 négyszögkilométerre jutott					
	szarvasmarha	ló	sertés	juh	baromfi
1895-ben ¹	2.091	716	2.274	2.520	10.492
1911-ben ¹	2.253	724	2.335	2.631	—
1911-ben ²	2.316	966	3.519	2.592	—
1935-ben ²	2.062	951	5.026	1.558	24.632

1000 lakosra számítva					
	szarvasmarha	ló	sertés	juh	baromfi
1895-ben ¹	369.1	126.4	401.5	444.9	1.841.3
1911-ben ¹	350.4	112.6	362.9	409.3	—
1911-ben ²	282.6	117.9	436.8	316.3	—
1935-ben ²	213.3	98.4	519.6	161.1	2.547.3

Ezekből a viszonyszámokból is jól megállapítható az állatállomány alakulása. A háború előtt a területhez szabott állatlétszám emelkedett, az erőteljesebben szaporodó népességhez viszonyítva azonban csökkent. Az 1935. évi szarvasmarha-, ló- és juhállomány az 1911. évi állapothoz képest mind területi, mind népességi viszonylatban jóval kisebb. Egyedül a sertésállománynál tapasztalható számottévő és örvendetes fejlődés. Amíg a népsűrűség ezalatt a 24 év alatt 15.6%-kal növekedett, a szarvasmarhalétszám 11%-kal, a ló 16%-kal, a juh 40%-kal csökkent. Egyébként a tehénállomány arányszáma (a szarvasmarha csoportján belül) nem romlott, sőt az 1911. évi 43.5%-kal szemben 51%-ra emelkedett.

A fenti táblázat nem nyújt elfogadható alapot arra, hogy az 1895. és 1935. évi állatszámllálás adatait összehasonlíthassuk, mert az előbbi a háború előtti Magyarbirodalomra, az utóbbi pedig Csonka-Magyarországra vonatkozik. Annyit mindenesetre meg lehet állapítani, hogy a szarvasmarha- és lóállomány terén nincs fejlődés, a sertés- és baromfitartás azonban 40 év alatt jelentékeny előhaladást tett, nemcsak a területhez, hanem a lakosság számához hasonlítva is. Kitűnik ez az abszolút számok összehasonlítása során is. 1895-ben az egész Magyarbirodalom területén 5.55 millió, 1935-ben — közel egynevedakkora területen — 4.7 millió sertést számláltak, míg a baromfiállomány 1895-ben 25 millió darabból állt, negyven évvel később a csonkaországban alig valamivel kevesebbre, 22.9 millióra rúgott.

A változásról sokkal megbízhatóbb és pontosabb képet alkothatunk, ha Magyarországnak azokat a megyei törvényhatóságait tesszük összehasonlítás tárgyává, amelyeknek területe 1895 óta változatlan maradt. Ezekből a reprezentatív adatokból egyúttal az egyes országrészek állatállományának alakulására is következtetést vonhatunk.

	Szarvasmarha	ló	sertés	juh	baromfi
Fejér m. 1895	82.056	30.109	129.533	269.929	401.628
1935	84.981	33.213	260.217	80.359	866.338
%	+3.5	+10.3	+108.5	—70.0	+115.7

¹A Magyarbirodalom egész területéhez ill. lélekszámához viszonyított adatok.

²Csonkamagyarország területéhez és lakosságához viszonyított adatok.

	Szarvasmarha	ló	sertés	juh	baromfi
Tolna m. 1895	85.509	38.888	155.401	157.763	525.852
1935	89.132	41.010	264.292	65.180	930.828
%	+4.2	+5.5	+70.3	-58.8	+77.0
Somogy m. 1895 ...	158.592	62.343	254.677	355.571	655.783
1935 ...	145.595	69.160	369.450	139.256	1.719.167
% ...	-8.2	+10.9	+45.2	-60.9	+166.6
Pest m. 1895	225.895	106.007	304.168	212.655	1.376.691
1935	174.602	115.229	481.389	123.366	2.831.093
%	-22.7	+8.7	+58.4	-42.0	+105.6
Heves m. 1895	70.788	34.536	93.114	149.216	324.056
1935	58.500	33.196	132.764	69.488	857.114
%	-17.3	-3.8	+42.5	-53.2	+163.2
Szolnok m. 1895 ...	107.178	59.080	178.564	147.295	775.665
1935 ...	82.136	59.169	269.496	90.051	1.443.528
% ...	-23.3	+0.2	+51.0	-38.7	+86.2
Békés m. 1895	74.906	56.251	206.570	108.445	643.649
1935	53.459	48.290	264.645	55.946	1.129.453
%	-28.5	-14.1	+35.5	-48.5	+75.7
Hajdú m. 1895	43.486	24.047	95.563	101.186	347.264
1935	36.342	20.996	92.370	57.657	535.026
%	-16.4	-16.8	-3.3	-43.1	+54.0
Borsod m. 1895	68.721	29.969	81.454	147.560	315.483
1935	73.878	30.185	107.121	65.685	745.686
%	+7.4	+0.7	+32.7	-55.5	+136.4

Ezen reprezentatív vármegyék adataiból az tűnik ki, hogy a szarvasmarhaállomány negyven év alatt igen kedvezőtlenül alakult. Valamelyes emelkedés csak a Dunántúlon észlelhető (Fejér és Tolna megyékben), bár némely törvényhatóságban (Somogy) itt is csökkenés mutatkozik. Feltűnő azonban a depekoráció az Alföldön és a vele határos északi megyékben, ahol 16—28%-kal kisebb a szarvasmarhalétszám, mint negyven évvel ezelőtt. A loállomány is főleg az alföldi törvényhatóságokban csökkent. A sertéstartás adatai is jellemző képet mutatnak. Amíg a dunántúli megyékben 45—108%-kal emelkedett az állomány, az Alföldön és Északon a gyarapodás mérsékeltebb, sőt Hajdúban csökkent a sertéslétszám. Ebből is az Alföld nagyobb szegénységére következtethetünk. A juhállomány kivétel nélkül mindenütt igen tetemesen fogyott, a Dunántúlon mégis valamivel nagyobb mértékben, mint az Alföldön és Északon. Ezzel szemben a baromfitartás általában megduplázódott. Feltűnő mégis, hogy némely alföldi vármegyében (Hajdú, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok) a gyarapodás az átlagon jóval alul maradt.

Nem akarjuk a számadatokat szaporítani arra, hogy kimutassuk azt a roppant eltolódást, amely negyven év alatt a népesség lélekszáma és az állatlétszám között bekövetkezett. Itt természetesen elsősorban a legfontosabb állatfajtára: a szarvasmarhaállományra gondolunk, amelynek visszafejlődése döntő befolyással volt szántóföldi terméseredményeink stagnációjára. A külföld jobb termésátlagait részben a jóval nagyobb szarvasmarhaállomány is magyarázza. Erre nézve néhány összehasonlító adatot alább közlünk.

100 négyszögkilométer mezőgazdasági művelés alatt álló területre jutott Magyarországon 1935-ben 2529 darab szarvasmarha; ezzel szemben

Dániában	11.930	drb,	371·7%-kal	több,	mint	Magyarországon
Németországban	6.832	„	170·1	„	„	„
Finnországban	5.488	„	116·8	„	„	„
Ausztriában	5.399	„	113·4	„	„	„
Csehszlovákiában	5.129	„	102·7	„	„	„
Franciaországban	4.455	„	76·1	„	„	„
Lengyelországban	3.982	„	57·4	„	„	„
Olaszországban	3.101	„	22·7	„	„	„
Jugoszláviában	2.885	„	14·0	„	„	„
Romániában	2.515	„	kb. ugyanannyi,	„	„	„

NAGYON TANULSÁGOS volna behatóan foglalkozni azzal a kérdéssel, hogyan változott negyven év alatt az egyes termelési ágak területi megoszlása, történt-e ezen a téren haladás a belterjesebb művelést igénylő, több munkáskezet foglalkoztató kultúrnövényeink termelésének kiterjesztése irányában. A rendelkezésre álló statisztikai adatokból erre nézve pontos áttekintést nem nyerhetünk. Meg kell elégednünk néhány globális számmal, amelyekből azonban valamelyes következtetést mégis csak vonhatunk. Ezek a számok azt mutatják, hogy Csonka-Magyarország ma éppen olyan egyoldalúan szemtermelő állam, mint volt 40 évvel ezelőtt a Magyarbirodalom. A kalászosok vetésterülete a kilencvenes években a szántóföld 54—56%-át foglalta el, aminthogy az elmúlt évtizedben is pontosan ugyanez volt az arány. A tengeri vetésterülete akkor 17—20% között ingadozott, ma ez 20—25%. A gabonafélék és a tengeri együtt tehát a szántóterület háromnegyedrészt kötik le ma éppen úgy, mint negyven esztendővel ezelőtt. Szántóföldi termelésünk egyoldalúsága tehát semmit nem változott, noha ezalatt az ország, de a mezőgazdaság szociális struktúrája is óriási átalakuláson ment keresztül. A szemtermelésnek ez a túlnyomósága annál aggályosabb, mert, amint láttuk, a termésátlagok terén — az egy tengeri kivételével — nincs számottevő javulás, ami azt jelenti, hogy 7*5 millió kát. hold szántóföld majdnem ugyanannyit terem, mint negyven évvel ezelőtt, amikor még egyharmaddal kevesebb volt a lakosság, tehát viszonylag jóval több volt a munkaalkalom egy sokkal gazdagabb országban. Ez a szomorú tény sok mindent megmagyaráz mezőgazdasági munkástömegeink égető szociális bajait illetően.

A szántóföldi termelés egyoldalúsága, a termésátlagok makacs mozdulatlansága, a szarvasmarhaállomány számbeli visszafejlődése negyven év távlatában kétségtelenül kedvezőtlen színben tüntetik fel a magyar mezőgazdaságot. Rá kell azonban mutatni arra, hogy vannak vigasztalóbb jelek is, amelyek valamennyire enyhítik a kép sötét színeit. Igaz, hogy a gabonafélék termésátlagai stagnációra mutatnak, tagadhatatlan azonban, hogy a minőség sokat javult. A növénynemesítés terén kiváló eredményeket értünk el. Egyes búzafajtáink világhírnévre tettek szert és minőség (sikértartalom) tekintetében bármely külföldi búzával állják a versenyt. Persze itt megint felvethető a kérdés: mi az oka annak, hogy kitűnő nemesített félésekkel rendelkezünk, amelyek nemcsak minőség, hanem hozam dolgában is messze vezetnek a háború előtt termelt búzákkal szemben, mégis termésátlagaink majdnem változatlan szinten mozognak? A tengerinél már valamivel jobb a helyzet mennyiség tekintetében is. Feltétlenül sokat javult gyümölcsstermelésünk a tervszerűbb és szakszerűbb gyümölcsstelepités folytán. Ez főleg

az elmúlt évtized eredménye, amikor mintegy 14 millió fiatal fával gazdagodott az ország gyümölcsfaállománya. A csemegeszőlő és a kerti termelés is fejlődött s így némely vidéken egy kissé enyhítette a gabona- és tengerigazdálkodás nyomasztó egyoldalúságát. Kedvező jel még, hogy az ugaron hagyott terület, amely 1895-ben a szántóföld 12.5%-ára rúgott, azóta 2.2%-ra csökkent.

Vitathatatlan az is, hogy az állatállomány nemesedett és teljesítőképebbé vált. Ez különösen a haszonállatokra vonatkozik. Amennyire sajnálatos a szarvasmarhaállomány fogyása, nem kevésbé örvedetes a minőség javulása. Negyven évvel ezelőtt még csak 20.9% volt a szimmentáli fajta számaránya, ma már közel 75%. Ezzel együtt járt természetesen a tejhozam emelkedése is. A kilencvenes években az évi átlagos tejtermelés tehenenként 1000 liter körül mozgott, ma 1800 liter. Ha figyelembe vesszük továbbá, hogy a tehenek arányszáma akkor 37-8% volt, ma pedig 51%, a javulás itt is szembetűnő. A sertés- és baromfiállomány minőségileg is sokkal különb, mint volt 40 évvel ezelőtt, ami örvedetes eredménye az ezen a téren végzett nemesítől munkának.

Nem hallgathatjuk még el a mentőkörülményeket sem, amelyek némi magyarázatul szolgálnak mezőgazdaságunk fejlődésének fent kimutatott négy évtizedes pangását illetőleg. Mindenekelőtt a világháborút kell említeni, amely ugyan minden országot sújtott, amelyik csak résztvett benne, de keveset akkora mértékben, mint Magyarországot. A szerencsére rövid ideig tartó forradalmi gazdálkodás és a román megszállás is nagy rombolást vitt véghez, főleg a szarvasmarhaállományban. A termelési szempontból hibásan elgondolt és végrehajtott földreform szintén nem kedvezett a termelés fejlesztésének. Ez különben csak annyiban hozható fel mentségül, amennyiben kikerülhetetlen szükségesség volt azokban a vészterhes időkben. A mezőgazdasági válság pedig olyan roppant erőpróbának tette ki az országnak a konjunktúra rövid néhány éve alatt még kellően nem regenerálódott földművelését, hogy meg lehet érteni, ha akkor már nem fejlődött, sőt több tekintetben visszaesett. Az ipari államokat is sújtotta a világháború, akárhányat a forradalom is, a gazdasági válság sem kímélte őket, a mezőgazdaság azonban ott különösen védett — az agrárállamoknál mindenestre sokkal védettebb — helyzetben dolgozhatott. Részben ez a magyarázata annak, hogy legtöbbször a mezőgazdasági termelés oly bámulatos eredményeket ért el.

Mindez azonban nem ad kielégítő magyarázatot a magyar mezőgazdaság elmaradottságára. Itt mélyebben, mezőgazdaságunk struktúrájában rejlő és az általános agrárpolitikával összefüggő okokat kell közelebbről megvizsgálni ahhoz, hogy teljesen tiszta képet nyerhessünk mezőgazdaságunk fejlődésének akadályairól. Semmiesetre sem elégedhetünk meg a stereotip válasszal, amely Trianont, a forradalmat, a földreformot, a gazdasági válságot állítja oda bűnbaknak. Annál kevésbé, mert ennek a négy évtizednek a fele a háború előtt telt el. Reméljük, legközelebbi cikkünkben erre a kérdésre sikerül elfogadható választ adnunk.